

1.01
Prejeto 31. 3. 2015

UDK: 355.3 (497.1=163.6)"1918/1941"

Marko Zajc*

Odnos vojske Kraljevine SHS/Jugoslavije do Slovencev

IZVLEČEK

Odnos vojske do Slovencev za časa Kraljevine SHS oz. Jugoslavije je tema, ki postavlja pred zgodovinarja več metodoloških in tudi drugih raziskovalnih problemov. Naslov namreč ponazarja večplastnost, ki na prvi pogled ni očitna, vendar je za raziskovalca ključnega pomena. V ospredje prihaja več vprašanj: govorimo o odnosu vojske do Slovencev kot naroda oz. slovenske kulture ali posameznikov, do Slovencev vojakov in oficirjev ali do Slovencev civilistov, ali pa mogoče do slovenskega ozemlja. Pomembno je tudi, »kdo« z vojaške strani goji odnos do Slovencev: vrhovno poveljstvo, generali, oficirji, vojaki itd. Kakšen je odnos pripadnikov vojske po službeni dolžnosti in kakšen odnos imajo zasebno ali celo intimno. Seveda je odnos vojske do Slovencev v tesni zvezi z odnosom Slovencev do vojske in jih ni mogoče natančno ločiti. Prispevek obravnava problematiko slovenskega ozemlja v vojaških načrtih, vprašanje odnosa Vojske Kraljevine SHS/Jugoslavije do slovenskih vojakov in oficirjev, pomen Slovenije/Slovencev v ideoloških konstrukcijah vojske, življenje oficirjev v slovenskem delu države.

Ključne besede: Kraljevina SHS/Jugoslavija, vojska, Slovenija, Slovenci, odnosi

ABSTRACT

ATTITUDE OF THE ARMY OF THE KINGDOM OF SHS/YUGOSLAVIA TOWARDS SLOVENIANS

The attitude of the Army towards Slovenians in the time of the Kingdom of SHS or Yugoslavia is a topic involving several methodological as well as other research problems that historians have to address. The title is multi-layered. This may not be obvious at the first sight, but it is nevertheless of fundamental importance for the researcher. Several questions emerge: are we referring to the attitude of the Army towards Slovenians as a nation or the Slovenian culture; or its attitude towards individuals - Slovenian soldiers and officers or Slovenian civilians; or maybe its attitude towards the Slovenian territory? It is also important »who«, on the side of the Army, has an attitude towards Slovenians: the supreme command, general, officers, soldiers, etc. What is the professional attitude of the Army members and what is their private or even intimate attitude? Naturally, the Army's attitude towards Slovenians is closely connected with the Slovenian attitude towards the Army, and it

* Dr., znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana; marko.zajc@inz.si

is impossible to draw a precise line between them. The contribution focuses on the issue of the Slovenian territory in the military plans; on the question of the attitude of the Army of the Kingdom of SHS/Yugoslavia to Slovenian soldiers and officers; on the significance of Slovenia/Slovenians in the ideological constructs of the Army; and on the life of officers in the Slovenian part of the country.

Key words: Kingdom of SHS/Yugoslavia, army, Slovenia, Slovene, relations

Slovensko ozemlje v vojaških načrtih

V prvih letih jugoslovanske države (1919–1921) je vojska delovala po ad hoc vojaških načrtih, ki so se spreminjali glede na vojaško situacijo. V prvem vojaškem načrtu, ki je bil izoblikovan leta 1922, nosil je oznako »No 1«, je imelo slovensko ozemlje pomembno vlogo. Načrt je predvideval italijanski napad na severozahodni fronti. V prvi fazi je bil plan defenzivnega značaja, v drugi pa ofenzivnega, s ciljem doseči reko Sočo.¹ Za realizacijo je bila predvidena IV. armada (4 divizije), II. armada (4 divizije) ter enote neposredno pod poveljstvom skupine armad (2 pehotni in 1 konjeniška divizija). Italijanski vojaški načrti iz leta 1919 so predvidevali defenzivo v Dalmaciji in ofenzivo proti Kranjski v smeri Karlovac – Zagreb, zato je bila osredotočenost na obrambo slovenskega ozemlja povsem razumljiva. V naslednjih letih je bilo tudi več načrtov za operacije ofenzivnega značaja proti Madžarski in Bolgariji. Prvi popolnoma izdelan načrt za vojno z Italijo je bil odobren 10. februarja 1926 in je nosil oznako »I 3«. Predvideval je 15 pehotnih in dve konjeniški diviziji na glavnem, savskem bojišču (kamor je spadalo tudi slovensko ozemlje), na primorskem bojišču pa zgolj 2 diviziji, čete Boke Kotorske in sredstva pomorske obrambe. Tega leta je armadno poveljstvo sprejelo predlog francoskih vojaških strokovnjakov, da se zahodna meja z Italijo zavaruje s stalno fortifikacijo. Za to nalogo je ustanovilo posebni komisiji, ki sta v obdobju 1926–28 sicer podali rezultate, vendar glavni štab ni sprejel konkretnih zaključkov o gradnji. Kljub temu so bila leta 1927 izvedena nekatera pripravljana dela v bližini Vrhnike.²

Situacija se je spremenila novembra 1926, ko je podpis tiranskega pakta med Albanijo in Italijo prinesel možnost italijanske akcije iz Albanije.³ Tako je glavni štab februarja 1928 končal vojaški načrt »I 4 Ar«, ki je predvideval vojno na dveh frontah: albanski in zahodni. Načrt je predvideval energično akcijo zavzetja severne in osrednje Albanije s Tirano vred. Zaradi nezaupanja do Bolgarije je štab s tem poskušal zavarovati Južno Srbijo in Črno goro. Zahodna fronta je zato izgubila na pomenu.

Varianta »B« plana »I 4«, ki predvideva, da bo Italija zaradi hitrejše mobilizacije

¹ Mile Bjelajac: Vojska kraljevine SHS/Jugoslavije 1922–1935. Beograd 1994 (dalje Bjelajac, Vojska 1922–1935), str. 206.

² Miloš Hábrnal, Ladislav Čermák, Oldřich Gregar, Zvezdan Marković, Aleš Zelenko: Rupnikova črta in druge jugoslovanske utrdbe iz obdobja 1926–1941. Dvůr Králové n. L. 2005 (dalje Rupnikova črta), str. 45.

³ Bjelajac, Vojska 1922–1935, str. 206.

prehitela razvoj jugoslovanskih sil, je zadalžila I. in IV. armado za upočasnitev prodora italijanskih sil skozi slovensko ozemlje in zaporo vseh smeri proti Karlovcu do koncentracije V. armade. Ta kombinirani načrt je 20. decembra 1929 popolnoma zamenjal novi plan »I 5 Ar«. Razvoj železniškega omrežja je omogočil glavnemu štabu načrtovanje hitrejšega premika enot. Odločili so se za bitko »na prvom bitačnom položaju« na zahodni fronti. V načrtu so imeli protinapad desnega krila z ozemlja Kranj - Ljubljana - Kamnik v smeri proti Gorici. Ofenzivno naj bi nastopili tudi proti Albaniji. Že v času oblikovanja tega načrta je postala aktualna nevarnost sočasnega napada iz Italije, Madžarske, Bolgarije in Albanije, zato je bil 23. februarja 1931 odobren novi plan z oznako »I 7, M 6, Ar, B 7«. Ta je predvideval več scenarijev. IV. armada je imela s petimi divizijami nalogo obrambe od Karlobaga do Triglava. Za verjetno so šteli tudi možnost italijanskega napada s severa skozi Avstrijo (Koroško), kar je bilo še zlasti aktualno v letih 1933/34, ko je bila sprejeta različica plana z oznako »D«. Ta je predvidevala okrepitve na meji z Avstrijo. Ena izmed novosti je bila razporeditev slovenjegraškega odreda na Karavankah vse do Maribora.⁴ Leta 1935 so plan nekoliko spremenili, saj so predvidevali manjšo nevarnost s strani Albanije in Bolgarije. V ta čas sega tudi začetek delovanja komisije za utrjevanje v Beogradu, ki je razvijala strategijo utrjevanja predvsem s pomočjo češkoslovaških zaveznikov.⁵

Po anšlusu Avstrije marca 1938 so vojaški strategji izdelali plan z oznako »N M8 I9 Ar2 B9« oz. »D8«, ki je predvideval istočasno vojno z Nemčijo in Madžarsko ter neaktivno držo Italije, Albanije in Bolgarije. V zvezi z Italijo je bila to posledica sporazuma z njo 25. marca 1937. Računali so na pomoč Male antante in na uresničitev Balkanskega sporazuma (podpisanega 10. marca 1937). Ofenzivno delovanje je bilo predvideno samo proti vzhodni Madžarski. Glede na premoč sovražnikov, še zlasti Nemčije, slabe prometne povezave in veliko dolžino fronte so predvidevali delni umik z obmejnih območij, še zlasti z obmejnih območij v Sloveniji. Za operacije proti Nemčiji in Italiji je bila zadalžena I. armadna skupina s poveljstvom v Zagrebu. Podrejena štaba sta bila locirana na Ptujski gori (okrepljena IV. armada) in na Vranskem (okrepljena III. armada). V varianti načrta »D-II«, ki predvideva vojno z vsemi omenjenimi državami, ima I. armadna skupina svoj štab v Sevnici. Podrejena štaba sta za operacije proti Italiji v Višnji Gori (okrepljena IV. armada) in za operacije proti Nemčiji v Slovenski Bistrici (okrepljena VII. armada).

Naslednji plan (»I N M Mr B« oz. »O«), ki je nastal pod vplivom uničenja Čehoslovaške in vzpostavitve osi Rim - Berlin, je imel slovensko ozemlje praktično za izgubljeno. Za dravski odsek fronte je po prvem odporu predviden umik na jufovzhod in razvrščanje sil na osi Osijek - Brod. Vsi nadaljnji vojaški načrti do aprilske vojne slovenskega ozemlja niti ne poskušajo resno braniti. Načrt »S«, ki je bil končan maja 1940, predvideva umik na jug države in gverilsko vojno za sovražnimi linijami. Načrt »R-40« načrtuje glavno obrambo na črti Donava - Sava - Una - Velebit z možnostjo

⁴ Dragan Tesić: Ratni planovi vojske Kraljevine Jugoslavije 1938-1941. godine, Vojnoistorijski zbornik, god. 1991, št. 1 (dalje Tesić, Ratni planovi), str. 30.

⁵ Rupnikova črta, str. 45.

umika prek Soluna. Zadnji načrt z oznako »R-41«, ki je nastal v situaciji, ko je bila Jugoslavija povsem osamljena in obkrožena s sovražnimi državami, pa je predvideval zgolj umik sil na jug v Grčijo, kjer bi skupaj z Grki in zavezniki organizirali nekakšno novo solunsko fronto.⁶

Poročilo britanskega veleposlaništva za leto 1938 omenja, da namerava vojska utrditi novo mejo z Nemčijo v Sloveniji, vendar samo zato, da bi ustavili napredovanje sovražnih sil, dokler se ne bi izvedla mobilizacija, ter zaradi občutka varnosti pri slovenskem prebivalstvu.⁷

Vojska in slovenski vojaki ter oficirji

Vojsko v Kraljevini SHS/Jugoslaviji so videle oblasti in politična javnost kot enega izmed glavnih povezovalnih elementov države, čemur niso nasprotovali niti tisti politiki, ki so bili proti jugoslovanskemu unitarizmu. Vprašanje odnosa vojske do Slovencev ima v vojski več razsežnosti.

Po mnenju zgodovinarja iz Beograda Mileta Bjelajca se je poveljstvo srbske vojske hitro poistovetilo z novo državo že v času pred oblikovanjem skupne vlade 20. decembra 1918 in po njem, ko je bilo vzpostavljeno skupno ministrstvo vojske in mornarice. S tem je vrhovni štab Srbije postal formalno vrhovni štab nove države. Vendar je bilo oblikovanje skupne jugoslovanske vojske dolg proces. Pokrajinske vlade so obdržale določeno samostojnost glede vojaških vprašanj. Ljubljanska narodna vlada je še konec aprila 1919 vodila operacije na Koroškem, ne da bi o tem obvestila vrhovni štab.⁸

Vprašanje jugoslovanstva in »medplemenskih« odnosov v vojski je bilo aktualno že v tem obdobju. Vojni minister je novembra 1919 ukazal oficirskemu zboru naloge v »državotvorni misiji« in izpostavil temeljna načela: »Jednaka su nam potpuno sva plemena, sva imena in sve vere.« Minister je odločno nastopil proti tistim, ki zaradi negativnih dejavnosti posameznikov in skupin obtožujejo vse Hrvate, Srbe ali Slovence v stilu: »Šta hoće ti Slovenci?« Oficir, ki si privoščil takšno generaliziranje, deluje proti narodni enotnosti in koristi maloštevilnim nacionalnim degenerirancem, četudi to počne z najboljšim namenom.⁹

Ideologija enega naroda, ki ga sestavljajo tri plemena, je predstavljala temeljna ideološka izhodišča vojske skozi celotno obravnavano obdobje. Ta nikakor ni nadomestila tradicijo zmagovite srbske vojske, ampak jo je zgolj prekrila oz. dopolnila. Odnos med srbstvom in jugoslovanstvom v vojski je vsekakor problematičen in večplasten in je pomemben tudi za odnos do Slovencev. Po nekaterih pričevanjih se je v oficirskem

⁶ Tesić, Ratni planovi, str. 32–53.

⁷ Živko Avramovski: Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izvještaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921-1939, knj. II (1931–1938). Zagreb/Beograd 1986 (dalje Avramovski, Britanci, II.), str. 689.

⁸ Mile Bjelajac: Vojska Kraljevine SHS 1918–1921. Beograd 1988 (dalje Bjelajac, Vojska 1918–1921), str. 54.

⁹ Bjelajac, Vojska 1918–1921, str. 325.

zboru vse, kar je prihajalo s srbske strani, imelo za absolutno jugoslovansko, vsako izpostavljanje ostalih »plemenskih« posebnosti pa je bilo sumljivo kot rušenje enotnosti.¹⁰ Članki v reviji *Ratnik*, ki jo je izdajalo vojno ministrstvo, to potrjujejo.

Junija 1923 je general Danilo Kalafatović objavil obsežen članek z naslovom *Naša narodna duša*, v katerem prikaže razvoj »moralne moči« srbskega naroda skozi zgodovino s poudarkom na srbski vojaški tradiciji. Ta je leta 1918 končno uspela uresničiti vodilno idejo »naše narodne duše« – osvoboditev in zedinjenje. S tem pa se je tudi spremenila situacija. Namesto majhne Srbije je nastala nova država, ki ima poleg treh plemen še veliko »tujih elementov«. ¹¹ Seveda se skupna narodna duša Srbov, Hrvatov in Slovencev še ni izoblikovala. Za to je potrebno veliko časa in predvsem truda v vseh segmentih družbe. »Za sada se to ne radi i možda jedino kasarna vrši svoju ulogu onako kako treba.« Poiskati je potrebno novo vodilno idejo troimenega naroda. Po Kalafatoviću je to lahko samo »ideja očuvanja ujedinjene otađbine«. V tem smislu bi koristila kakšna velika zunanja nevarnost ali vojna, v kateri bi Slovenci, Hrvati in Srbi čutili potrebo po enotnosti, »da se bolje poznaju i vežu.« ¹² Pisec v opisovanju zgodovine pred letom 1918 ne omenja hrvaške in slovenske narodne duše, ampak govori samo o srbski. »Jugoslovanska narodna duša« se lahko izoblikuje samo na temelju srbske, ki se sicer mora nekoliko spremeniti, vendar mora obenem zadržati temeljne junaške poteze.

Glede na takšno ideologijo ni presenetljivo, da je imel srbski element skozi vse medvojno obdobje v vojski vodilno vlogo. Ena izmed najbolj akutnih problematik v prvih letih po združitvi je bilo vključevanje oficirjev avstro-ogrske vojske v novo, jugoslovansko vojsko. Vrh vojske je do nekdanjih vojaških nasprotnikov gojil vidno nezaupanje, čeprav so se problema zavedali in ga poskušali reševati. Komandant IV. vojne oblasti se je marca 1920 pritoževal, da se vsakemu nekdanjemu cesarsko-kraljevemu oficirju na daleč vidi, da je »čovek-dinastičar« in da je avstrijsko urjenje v njem ubilo vsakršni nacionalizem, ¹³ pri čemer so mislili jugoslovanstvo. Ti oficirji pa so se pritoževali, da jih ovirajo pri napredovanju, kar je britansko veleposlaništvo v poročilu za leto 1921 pripisalo želji Srbov, da bi zadržali nadzor nad vojsko. ¹⁴ Sicer pa so veliko vlogo igrali povsem praktični problemi.

V letih 1919–20 je bilo nekaj več kot polovica oficirjev jugoslovanske vojske s srbske strani, ostali pa večinoma s strani nekdanjih nasprotnikov. Ker je bilo sprejeto veliko število cesarsko-kraljevih avstro-ogrskih oficirjev, se veliko srbskih rezervnih oficirjev ni moglo aktivirati v vojski. Poleg tega so regionalne vlade v obdobju združevanja povišale posamezne oficirje (npr. narodna vlada v Ljubljani je povišala majorja Rudolfa Maistra v generala), zato se je pojavilo vprašanje, s kakšnim činom jih bodo sprejeli v skupno vojsko. Sprejeli so načelo, da bodo te oficirje sprejeli v vojsko

¹⁰ Bjelajac, *Vojska 1922–1935*, str. 167.

¹¹ *Ratnik*, 1923, št. 6, str. 20.

¹² Prav tam, str. 21.

¹³ Bjelajac, *Vojska 1918–1921*, str. 95.

¹⁴ Živko Avramovski, *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izveštaj Britanskog poslanstva u Beogradu 1921–1938*, knj. 1 (1921–1930). Zagreb/Beograd 1986, str. 85.

s činom, ki so ga imeli v avstro-ogrski vojski, potem pa jih bodo povišali v višji čin. Maistra so šele leta 1920 povišali v divizijskega generala. V prvem desetletju obstoja države so maloštevilni visoki oficirji cesarsko-kraljeve vojske skoraj povsem izginili. Večina se je upokojila. Med njimi vsi generali in admirali (npr. Maister, Metod Ciril Koch, Fran Vučer). Od nekdanjih 2590 jih je bilo leta 1933 v vojski samo še 950, od teh pa je bila večina v činu, nižjem od majorja.¹⁵

Zanimiva opažanja o mednacionalnih odnosih v vojski najdemo v letnih poročilih britanskega veleposlaništva, še zlasti za trideseta leta. Za leto 1931 so zapisali, da so nekateri mladi oficirji iz severnih delov države nezadovoljni z razliko med teorijo in prakso. V časopisju berejo o enotni Jugoslaviji, kjer ne bo razlike med Slovenci, Srbi in Hrvati, vendar ne vidijo praktičnih posledic te politične teorije, nasprotno, na vseh najpomembnejših položajih so le Srbi.¹⁶ Naslednje leto pa so ugotavljali, da je za vojsko, ki je tako nacionalno heterogena, prisotnih zelo malo znakov nezadovoljstva. Obenem pa so kritizirali oskrbovalno politiko: »Hrvati i Slovenci oslanjaju se na pošiljke koje primaju od kuće«. V poročilu za leto 1933 je britansko veleposlaništvo posebej izpostavilo majhno število slovenskih in hrvaških oficirjev. Še zlasti jih je skrbelo zavračanje izobraženih Slovencev in Hrvatov. Generalštab je po njihovih ocenah 90 odstotkov srbski. Ta »srbizacija« vojske bi lahko pomenila v primeru vojne veliko slabost, kajti ne more se pričakovati, da bi Hrvati in Slovenci tolerirali dejstvo, da »oficiri u hrvatskim i slovenačkim jedinicama za sva vremena budu Srbi.«¹⁸

Kljub vodilni vlogi Srbov v vojski je bil ugled vojske v slovenski javnosti velik. Vsekakor je k temu pripomogel občutek ogroženosti pred Nemci in Italijani. »Odtrganje« Primorske in Koroške od »slovenskega narodnega telesa« je to čustvo še povečevalo. Polkovnik Viktor Andrejka je v zborniku Slovenci v desetletju 1918–1928 zapisal, da oficirjev slovenske narodnosti glede na število slovenskega prebivalstva ni dovolj, ker je bilo mnogo oficirjev na začetku jugoslovanske države upokojenih, ali pa so stopili v rezervo. Ta nesorazmernost naj bi se poravnala zaradi novih generacij, ki prihajajo iz vojne akademije. »Vsako leto prihaja v nižji tečaj vojne akademije okoli 20 do 30 gojencev – Slovencev, ki postanejo po 3 letih podporočniki.« Zato naj bi bili Slovenci »častno« zastopani »v vseh vrstah in panogah vojaške hierarhije« že v času ene generacije.¹⁹

Slovenski gojenci so začeli obiskovati vojno akademijo že leta 1919. Nacionalna struktura gojencev, ki so uspešno končali nižjo šolo v letih 1919–1924, je bila, sodeč po Spomenici ob petinsemdesetletnici vojne akademije,²⁰ naslednja:

¹⁵ Bjelajac, *Vojska 1922-1935*, str. 164.

¹⁶ Avramovski, *Britanci II*, str. 63.

¹⁷ Prav tam, str. 131.

¹⁸ Prav tam, str. 205.

¹⁹ Viktor Andrejka: *Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes*. V: *Slovenci v desetletju 1918–1928*. Ljubljana 1928 (dalje Andrejka, *Razvoj vojaštva*), str. 294.

²⁰ *Spomenica sedamdesetpetogodišnjice vojne akademije 1850. - 1825*. Beograd 1925, str. 46. Pod oznako Srbi so zagotovo šteli tudi Makedonce. Vprašanje pa je, v katero skupino so spadali bosanski muslimani.

Vloga jugoslovanske ideologije pri poučevanju gojencev je bila zelo velika. Po mnenju Bjelajca so tvorci učnega načrta pazili, da so upoštevali tudi slovenske in hrvaške vsebine. Poleg koračnice »Marš na Drinu« so npr. prepevali slovensko pesem »Regiment po cesti gre.« O odnosu do slovenskih gojencev imamo pričevanje umetnostnega zgodovinarja Sergeja Vrišerja, ki je obiskoval akademijo v zadnjih letih pred aprilsko vojno. Leta 1939 je na akademijo v Beogradu vstopilo 24 Slovencev. Vrišer opisuje začetniško domotožje in »nenavajenost« na »drastičnost srbske govornice in tjavdan izrečene kletvice.« Slovenci so se sestajali vsak večer. »Večkrat smo zapeli kakšno narodno, v mestu pa smo zahajali v slovensko Prešernovo klet in hrepneli po naši zeleni deželi.«²¹ Zanimivo je pričevanje o slovenskem petju, ki ga navaja Bjelajac, po katerem so se slovenski mladeniči shajali na dvorišču in peli slovenske pesmi. Ko pa so prišli ostali, so petje prekinili in nadaljevali na drugi strani dvorišča, domnevno zato, ker so slovenski predniki tako čuvali svojo avtonomnost v cesarsko-kraljevi vojski, pa so to počeli še oni v novi državi.²² Slovencev zaradi jezika, po pričevanju Vrišerja, niso diskriminirali. »Večkrat me je že kdo povprašal, ali nas je Slovence kdo zaradi jezika preganjal. Tega ni bilo, pač pa je Srbom šla v nos makedonščina.«²³ O velikih mednacionalnih sporih Vrišer ni poročal.

Tema, ki zahteva posebno raziskovalno pozornost, je vloga slovenskih oficirjev in vojakov v mornarici. Vojna mornarica Kraljevine SHS je nastala v celoti iz dela avstro-ogrske flote. Ker Srbija pred 1918 ni bila pomorska država, tudi ni imela mornarice, kar je pomenilo, da je bil oficirski kader novoustanovljene mornarice v celoti sestavljen iz časnikov bivše cesarsko-kraljeve vojske oz. mornarice. Prisiljeni so bili sprejemati celo oficirje, ki niso bili navdušeni nad novo državo. Kljub temu so v mornarico vstopali tudi oficirji iz patriotskih razlogov. Srbski oficirski kader je seveda do vseh bivših nasprotnikov gojil enako nezaupanje in se je zelo težko sprijaznil z dejstvom, da vodijo »njihovo« mornarico oficirji, proti katerim so se borili v svetovni vojni.²⁴

Nova mornarica je bila življenjsko odvisna od nekaterih zunanjepolitičnih vprašanj: mejnega vprašanja z Italijo ter vprašanja razdelitve bivše avstro-ogrske mornarice. Od tega je bilo odvisno, ali bo jugoslovanska država sploh imela svojo floto.²⁵ Že v obdobju turbulentnih sprememb novembra 1918 so imeli slovenski oficirji pomembno vlogo. Narodni svet Države SHS je 2. novembra 1918 imenoval admiral Metoda Cirila Kocha za poveljnika mornarice in vseh mornariških ustanov v Puli ter ga povišal v kontraadmirala. Koch je bil rojen v Kranju in je imel po pričevanjih močno »združitveno zavest«. Konec maja 1919 mu je ministrstvo vojske in mornarice priznalo čin kontraadmirala, že pred tem pa je opravljal funkcijo načelnika oddelka za mornarico. Koch je ostal poveljnik do septembra 1920. Eden izmed razlogov

²¹ Sergej Vrišer: Dve plati medalje. Logatec 2002 (dalje Vrišer, Dve plati medalje), str. 16.

²² Bjelajac, Vojska 1922-1935, str. 162.

²³ Vrišer, Dve plati medalje, str. 16.

²⁴ Jovan Vasiljević: Stvaranje ratne mornarice Kraljevine Jugoslavije (oktobar 1918 - septembar 1922). V: Istorija XX. veka, 1970 (dalje Vasiljević, Stvaranje ratne mornarice), str. 170.

²⁵ Bjelajac, Vojska 1918-1921, str. 79.

za odstop je bil prav gotovo »upor« podrejenih oficirjev, ki so sicer priznavali njegov patriotizem, očitali pa so mu slabe sposobnosti. Pritoževali pa so se tisti oficirji, ki jih je prehitel po činu in ki se z jugoslovanskih patriotizmom pred prelomom niso mogli pohvaliti.²⁶

Zanimiva je tudi osebnost Vjekoslava Šušteršiča (oziroma v cesarsko-kraljevi mornarici Aloisa Schusterschitza), brata dr. Ivana Šušteršiča, ki je imel v avstro-ogrski mornarici čin kapitana ladje, leta 1918 pa ga je Narodni svet v Zagrebu povišal v kontraadmirala. Šušteršič je sodeloval pri diplomatski dejavnosti za pridobitev čim večjega dela avstro-ogrskega vojnega ladjevja. Po ugotovitvah Jovana Vasiljevića pa njegov sprejem v mornarico kraljevine nikoli ni bil potrjen z ukazom. Po informacijah Bogdana Krizmana, navaja Vasiljević, Šušteršiča niso sprejeli v mornarico zaradi »separatističke akcije« njegovega brata Ivana Šušteršiča.²⁷ Stanje v mornarici je bilo zaradi negotovosti, ali jim bo sploh ostalo ladjevje, zelo slabo. Nekateri so zapustili mornarico, drugi so ostali zaradi svoje eksistence. Med iskrenimi entuziasti pa Vasiljević izpostavlja prav Slovence.²⁸

Slovinci so ostali viden dejavnik v mornarici tudi po obdobju 1919–20. Polkovnik Andrejka leta 1928 zapiše, da na Slovence vpliva posebno privlačno mornarica, kjer »jih služi lepo število in to v vseh strokah.«²⁹ To potrjujejo tudi britanska poročila, ki govorijo o večjem številu Slovencev v vojnem letalstvu in mornarici.³⁰ Zaradi nedosegljivih virov je število slovenskih oficirjev v mornarici težko oceniti. Večjo prisotnost deloma odkriva spisek povabljenih visokih oficirjev na krst vojaške ladje z imenom »Zagreb« 30. marca 1938. Na spisku povabljenih generalov je bil kot Slovenec prisoten samo Lav (Leon) Rupnik. Na spisku visokih mornariških časnikov pa je od štiriinpetdesetih povabljenih kar 15 slovensko zvenceh imen.³¹ Tudi Vrišer poroča, da so se slovenski fantje raje odločali za mornarico, kjer je bilo sorazmerno največ Slovencev in Hrvatov.³² V Zgodovinskem arhivu Ljubljana so pisma iz mornarice, ki jih je v drugi polovici dvajsetih let svojim staršem pisal neki Milan. O nacionalnih odnosih ni poročal, je pa večkrat opisal razmere v mornarici v Boki Kotorski in različna potovanja, npr. do bližine italijanske obale, potovanje v Anglijo z ladjo »Hvar«. Impresionirala ga je tudi parada v čast kralja in njegovo potovanje od Boke do Sušaka (ni datirano).³³

Sistematičen pregled revij Ratnik in Ratniškega glasnika, časopisa rezervnih oficirjev, kaže, da se Slovenci omenjajo le v posameznih kontekstih, ne predstavljajo pa samostojnega predmeta obravnave. Izjemo predstavlja zgolj članek v Ratniku iz

²⁶ Vasiljević, Stvaranje ratne mornarice, str. 195, 196.

²⁷ Prav tam, str. 185, op. 57.

²⁸ Prav tam, str. 192.

²⁹ Andrejka, Razvoj vojaštva, str. 294.

³⁰ Avramovski, Britanci, II, str. 289.

³¹ Arhiv Jugoslavije, fond 37, f. 26/199, Naredba komandanta mornarice pov. MO. Br. 3964 od 7. marta 1938 godine.

³² Vrišer, Druga stran medalje, str. 9.

³³ Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 359, zbirni fond, šk. 10, mapa 92.

leta 1924 z naslovom »O markantnim crtama Slovenaca«. Prispevek je napisal major Josip A. Skala. Sodeč po priimku, je lahko Slovenec. Ugotovil je, da ima slovenski narod veliko »vrlih« značilnosti, ki jim jih priznavajo tudi nacionalni nasprotniki. Geografske razlike med samimi Slovenci deloma določajo tudi njihove lastnosti. Slovenec iz alpskega dela je visok, močan, energičen, inteligenten in radoveden. Slovenec iz vinorodnih gričevnatih krajev je malo manjšega stasa, »dobročudan« in vesel, čeprav nekoliko nepremišljen. Slovenec s kraških območij je plečat, vztrajen, zvit in nedosegljiv. Še bolj je vplivala na Slovence sama zgodovina. Major Skala poda zanimivo zgodovinsko zgodbo, polno trpljenja in borbe za narodov obstoj od 7. stoletja dalje. Še zlasti izpostavi kmečke upore, borbo proti Turkom, Napoleonovo obdobje in zaigran boj za svoje pravice v Avstro-Ogrski. Slovenski narod po mnenju Skale prav gotovo ne bi več obstajal, če ne bi pokazal moralne in fizične moči. Skala predstavi Slovence kot prvovrstne vojake, ki imajo pred seboj samo zmago. Čeprav so dobri strelci, pa imajo najraje »borbu sa rukama«. ³⁴

Opisal je tudi kulturni razvoj, zato se ne čudi, da je analfabet med Slovenci redka pojava. Veliko število različnih društev pa kaže, da so Slovenci izvrstni organizatorji. Večina slovenskih rekrutov je že v času prihoda v vojašnico »prilичno inteligentna«, disciplinirana, vsi pa govorijo za nameček še kakšen tuji jezik.

Skala pa je bil tudi etnograf. Naslikal je tipično življenje slovenskega mladeniča pred naborom, skromno življenje, petje fantov pod lipo na vasi itd. Fantje se sicer hitro stepejo, saj vlada med Slovenci prirojena »težnja za rvanjem«. Čeprav so pobožni, niso zeloti. Čuvajo svoje pravice, a imajo pogosto potrebo po nesmiselnem pravdanju. Njihov narodni duh je izkoristila avstrijska vlada leta 1915 v borbi z Italijo: »Sa kratkim nožem u zubima, puškom u levi i buzdovanom u desni proslavili su se junaštvom...« ³⁵ Slovenskega vojaka krasijo: junaštvo, previdnost, zvitost, inteligenca, smisel za disciplino in organizacijo, poštenost, pobožnost, ljubezen do svojega naroda in do jugoslovanskih bratov. Negativno plat predstavlja: nagnjenost k pijančevanju, manjša ali večja trma, še zlasti takrat, ko misli, da njegovih pravic ne upoštevajo. Slovenski vojak namreč razmišlja o smislu ukazov, ki jih dobiva. Oficir, ki jim daje nesmiselne ukaze, pri njih izgublja na ugledu. Enako se zgodi tistim, ki uporabljajo kletvice, ki jih ima Slovenec za prostaške. Skala predlaga za slovenske vojake popoldanske aktivnosti: »On voli da čita, peva, te je u opšte znatiželjan.« Predavanja, pevski zbori, knjižnice, časopisi: »Slovenac vrlo voli predavanja.« Še zlasti bi koristila predavanja o borbi proti alkoholizmu, »rak rani slovenskog naroda.« ³⁶

Pričevanja slovenskih vojakov iz prvih let Kraljevine SHS dajejo zanimiv uvid v počasno metamorfozo srbske vojske v vojsko treh »plemen« jugoslovanske države. Slovenski vojaki, ki so jih praviloma pošiljali daleč od doma, so bili soočeni s povsem drugačnim okoljem. Franc Vodeb, ki je leta 1921 služil vojsko na Kosovu, v svojih spominih opisuje slabe življenjske razmere: spanje na tleh, pokritih s slamo,

³⁴ Ratnik, 1924, št. 1 (januar), str. 162, 163.

³⁵ Prav tam, str. 167, 168.

³⁶ Prav tam, str. 169.

uši, mraz, slabo hrano itd.³⁷ Ko so vojaki začeli prepevati »za slobodu Srbije«, jim je major prepovedal tako peti: »Morali smo peti ‚Za slobodu Jugoslavije‘. Rekel je, da ne slišim več tako peti, to ni samo Srbija, temveč naša Jugoslavija.« Srbi so imenovali Slovence »Švabe«, kar je komandir strogo prepovedal »in je tudi zaleglo.«³⁸ Vojak Alojz Lah, ki je služil v istem času, pa je bil del sil Kraljevine SHS v Albaniji. Poleg kratkega dnevnika, ki odkriva težke razmere in neprestane boje z albanskimi skupinami, je zapisal tudi nekaj pesmi z očitno protisrbsko ostjo. Npr.: »Ko Avstrija je umirala/je srbska godba svirala/Slovinci rekli smo tako/nas Švaba tlačil več ne bo. Da bi se Slovenci mi/nekoliko se prevarali/veseli bili smo svobode/zdaj pa nam tako deli. Pri nas olika je doma/ali Srb nje ne pozna/pretekla bodo še stoletja/da Srbija nas bo dotekla.«³⁹

Življenje oficirjev v Sloveniji

Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije je v Sloveniji vsekakor skozi celotno obdobje 1918–1941 uživala velik ugled. Večino slovenskega ozemlja je v jugoslovanski kraljevini v vojaškem smislu pokrivala Dravska divizijska oblast Ljubljani. Na mestu poveljnika se je zvrstilo 14 generalov. Prvi je bil od 8. decembra 1918 šef Vojne misije v Ljubljani Krsta Smiljanić; od 1. februarja 1919 je bil prvi komandant Dravske divizijske oblasti. Nasledil ga je Đuro Dokić 2. maja 1920, ki je bil na položaju do leta 1922. Milan J. Vučković je bil v. d. poveljnika do 17. septembra 1923, ko ga je nasledil Dragomir Ž. Stojanović, kasnejši minister vojske in mornarice (v letih 1931–1934). 30. decembra 1925 je začel s poveljevanjem Danilo Kalafatović. 1. marca 1928 pa pride na ta položaj Milan Nedić, kasnejši minister vojske in mornarice (v letih 1939–1940). Sava Tripković ga je nasledil 11. aprila 1929. Tripković je bil slovenski javnosti znan kot poveljnik ljubeljskega odreda v bojih na Koroškem leta 1919. Jovan Veselinović je prevzel to funkcijo 16. septembra 1930. Naslednji poveljnik so bili: Bogoljub Ilić (15. december 1930–23. september 1932), Vladimir Cukavac (23. november 1932–12. februar 1935), Petar Nedeljković (12. februar 1935–26. september 1936), Lazar Tomić (26. september 1936–15. maj 1938), Đorđe Lukić (15. maj 1938–1. april 1939). Aprilsko vojno 1941 pa je kot zadnji na tem mestu dočakal Dragoslav Stefanović.⁴⁰ Vsi poveljniki Dravske divizijske oblasti so bili Srbi.

Oficirji, še zlasti višji, so predstavljali pomemben segment lokalnih elit v tedanji slovenski družbi. S svojo prisotnostjo na različnih prireditvah so predstavljali moč države. To dokazujejo časopisne notice, ki poročajo o različnih praznovanjih in ostalih družabnih dogodkih, kot so koncerti, plesi, gledališke predstave in predavanja. Visoki oficirji so bili vedno prisotni ob državnih slovesnostih (dan ujedinjenja 1.

³⁷ Pokrajinski muzej Celje, Franc Vodeb, Spomini, rokopis (dalje Vodeb, Spomini), str. 163.

³⁸ Prav tam, str. 145.

³⁹ Janez J. Švajncer: Vojak v Albaniji 1921. V: Vojnogodovinski zbornik, 2003, št. 12, str. 46.

⁴⁰ Mile Bjelajac: Generali i admirali kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Beograd 2004, str. 322.

decembra, vidov dan 28. junija). Ob državnih praznikih so se pravoslavnega obreda poleg oficirjev udeležili tudi politiki in drugi civilni pomembneži, katoliške maše pa se je poleg katoliškega vojaštva udeležil tudi poveljnik divizijske oblasti.⁴¹ Podobno je bilo v ostalih slovenskih mestih. V Celju so ob dnevu ujedinjenja leta 1938 predstavniki vojske udeležili sokolske slavnostne seje. Ko jih je sokolski starešina pozdravil, »je sokolska množica priredila viharne ovacije naši vojski.«⁴²

Proslavam, slavnostnim sejam in godbam so sledili plesi. Vlogo vojske pri praznovanju lepo ilustrira dogajanje v Ljubljani 1. decembra 1939. Ob šestih zvečer se je po mestu odpravil sprevod z vojaško godbo, za njo pa četa vojakov z lampijoni. Tradicionalnega častniškega koncerta sta se udeležila tako ban dr. Marko Natlačen kot tudi divizijski poveljnik. Ljubljanski oficirski zbor pa je kasneje priredil družabni večer v Kazini, kjer je na plesu igrala vojaška godba.⁴³

Dragocena pričevanja o subjektivnem doživljanju službe visokega oficirja v Sloveniji so zelo redka. Nekaj opisov nam je zapustil poveljnik Dravske divizijske oblasti Bogoljub Ilić v svojih spominih. Ilić bi moral najprej na službovanje v Črno goro, kar mu je »zakuhal« predsednik vlade Petar Živković, pri katerem je bil v nemilosti. Kralj pa je odločil drugače in ga je napotil v Slovenijo. S tem dejanjem je pokazal, da Ilića ceni.⁴⁴ Službovanje v Sloveniji je bilo torej zelo priljubljeno. O Sloveniji in Slovencih govori Ilić v samih superlativih. Slovenija je čudovita, čista in racionalno urejena. Čudi se, kako so lahko Slovenci »potegnili« toliko iz slabe planinske zemlje. Standard povprečnega Slovenca je znatno višji kot v Srbiji. Tlakovane ceste, električna celov v vaseh, betonske jame za »đubre«, skoraj vsi pismeni, čistoča pa takšna, da lahko človek brez skrbi večerja v najbolj zakotni vaški gostilni. Sicer priznava, da je včasih mislil, da so Slovenci »malo preduseljivi« in nedružabni, a je te stereotipe hitro ovrgel. Slovence je spoznal kot simpatične ljudi, ki so mu vedno izkazovali svoje spoštovanje.⁴⁵

Da so Slovenci »iskreni naši prijatelji« in dobri Jugoslovani, je dokazoval z dvema primeroma: z gradnjo pravoslavne cerkve v Ljubljani in prizadevanjem za oficirski dom. Ban Drago Marušič, banovinski odbor in mesto Ljubljana so pravoslavni cerkvi namenili »najlepši plac kod glavnog ulaza u Tivoli.« Za časa njegove službe v Ljubljani so tudi položili temeljni kamen te cerkve (22. julija 1932). Podobno je bilo s projektom oficirskega doma. Slovenci so vojski poklonili 3000 m² zemljišča pri Tivoliju. Projekt pa je ostal na papirju, vendar ne po slovenski krivdi.⁴⁶ O pripravah za gradnjo tega objekta je poročal tudi Slovenski narod, ki je izpostavil, da bo oficirski dom »reprezentativna palača, vredna naše vojske in njene častne naloge na skrajni meji močne Jugoslavije.«⁴⁷ Graditev pa je padla v vodo, čeprav je ljubljan-

⁴¹ Jutro, 3. 12. 1925.

⁴² Jutro, 3. 12. 1938.

⁴³ Slovenec 3. 12. 1939.

⁴⁴ Bogoljub Ilić: Memoari armijskega generala 1898-1942. Beograd 1995 (dalje Ilić, Memoari), str. 141.

⁴⁵ Prav tam, str. 143.

⁴⁶ Prav tam, str. 144.

⁴⁷ Slovenski narod, 17. 4. 1931.

sko mestno poglavarstvo še januarja 1940 prosilo ministrstvo za finance za potrditev »odsvojitve« zemljišča za oficirski dom vojnemu ministrstvu.⁴⁸

Ilić je imel odlične odnose tako z liberalnimi sokoli kot s škofom Rožmanom, ki je prihajal na vsa vojaška slavja. Ilić pa mu je vračal z udeležbo pri cerkvenih procesijah. Ko je prišel čas Ilićevega odhoda iz Ljubljane, je obiskal tudi škofa in se mu zahvalil za vso pozornost. Sicer pa je bilo spremstvo ob njegovem odhodu veličastno. Na kolodvoru se je zbralo ogromno ljudi: sokoli in gasilci v uniformah, celoten oficirski zbor, ban Marušić, ljubljanski župan dr. Dinko Puc, ter gospa Franja Tavčar, vdova po pisatelju in politiku Ivanu Tavčarju in dvorna, t. i. narodna dama, ki je Ilića povsem prevzela.⁴⁹

Zanimiv pogled na doživljanje Slovenije s strani oficirjev ponujajo zapiski polkovnika Milana Majcna, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Celje. Majcen je bil poleg vojaka tudi likovni umetnik. Njegovi zapiski predstavljajo nekakšen kolaž zapiskov in natančno izdelanih risb vsega, kar je zaznamovalo njegovo življenje – od povsem vsakdanjih stvari do politike in znanosti. Majcen, ki je bil tipičen »k. u. k. oficir«, rojen v Zagrebu in poročen z Nemko, je v svojih zapiskih v glavnem uporabljal nemščino. V Ljubljani je služboval v letih 1927–1930 kot pomočnik poveljnika ljubljanskega vojnega okrožja. Kot natančen opisovalec je v svojih zapisnih knjižicah ohranil zanimiv pogled na vsakdanje življenje oficirja v Sloveniji.

V Ljubljano sta prišla Majcen in njegova soproga 8. decembra 1927 iz Subotice. Nastanila sta se v hotelu Tivoli. Začela sta iskati stanovanje, a se je hitro izkazalo, da to ne bo preprosto. Avgusta sta se z ženo preselila v stanovanje na Miklošičevi cesti. Majcen je seveda narisal njegov tloris: stanovanje je imelo poleg spalnice, dnevne sobe in kopalnice tudi sobo za kuharico. Majcen riše ljubljanske vedute in opisuje sprehode po Ljubljani in okolici. Podaja se tudi na daljše izlete po Sloveniji, kar skrbno opiše in nariše. Še zlasti rad zbira podpise udeležencev na slovesnostih in službenih sestankih. Pikolovsko si zapisuje reklame, jedilnike in različne stroške. Deluje v mnogih vojaških in civilnih organih; npr.: v rekrutni komisiji ljubljanskega okrožja za leto 1928, ki je od maja do julija delovala v 17 krajih od Novega mesta do Jesenic,⁵⁰ komisiji za pregled invalidov za leto 1929 ter komisiji za ogled projektiranih tramvajskih prog na Vič. Hodil je v kino, gledališče, na obiske k pomembnejšim družinam itd.⁵¹ Podrobna analiza Majcnovih zapiskov in risb bi lahko pomenila prvovrstno mikro zgodovinsko študijo vsakdanjega življenja oficirjev na Slovenskem, kar pa presega namen tega prispevka.

⁴⁸ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Kraljevska banska uprava, upravni oddelek (dalje AS 67), 1940/1569.

⁴⁹ Ilić, Memoari, str. 146, 147.

⁵⁰ Zgodovinski arhiv Celje, ROK 24, zapiski Milana Majcna, 8. spomen knjiga, ni paginirano.

⁵¹ Prav tam, 10. knjiga.

Civilno-vojaški odnosi na primeru rekrutov

Nabor je ena izmed tistih dejavnosti, pri kateri morata civilna in vojaška sfera delovati usklajeno. Po vojaškem zakonu iz leta 1923 se začne služenje vojaškega roka »ko dovršuje novinec 21. leto in traja 18 mesecev za vse vrste stroke, a za mornarico 2 leti.«⁵² V dokumentih Kraljevske banske uprave v Arhivu Republike Slovenije obstajajo dokumenti, ki se nanašajo na konkretno izvedbo naborov v Sloveniji. Poleg zapletene logistike so oblasti zaposlovale drugačne skrbi. Sreska načelstva so imela dolžnost, da izvedejo nabore mirno in brez ekscesov. Leta 1939 je notranje ministrstvo sporočilo banski upravi, da je treba paziti, da se ne bi ponovili ekscesi iz leta 1935. Zato ukazuje »efikasno« sodelovanje upravnih oblasti z vojsko. Prevezli bodo ukrepe iz prejšnjih let, ki so dali dobre rezultate: uprava mora dati sreskim načelnikom natančna navodila, prepovedati je treba točenje alkohola, rekrute pa morajo spremljati občinski predsedniki, ki naj bi s svojo avtoriteto na njih blagodejno vplivali.⁵³ Sreska načelstva so po teh navodilih izdajala razglase o prepovedi točenja alkohola. Po izvedenem naboru pa so načelniki pošiljali banski upravi poročila, kako so se rekruti obnašali. Večina poročil za leta 1937–1940 govori o naboru brez ekscesov. V nekaterih krajih pa so imeli vseeno težave. V Celju so bili 14. aprila 1939 na naboru nekateri rekruti preveč vinjeni, da bi vstopili v vojašnico. Nekateri spremljevalci iz okoliških občin niso pazili na lepo obnašanje mladeničev, vodili so jih v gostilne, čeprav je veljala prepoved točenja alkohola. Takšen je bil župan občine Senovo, ki se je na prigovarjanje varnostnih organov razburjal, da je za rekrute odgovoren on. Zadevo pa je zapletel še vinjeni kolesar, ki je med vožnjo vzklikal »Heil Hitler«.⁵⁴ Težave pri zbiranju rekrutov v Celju so bile akutne tudi leta 1938. Tako sta se 31. marca na komandi vojaškega okrožja namesto rekrutov iz občin Vransko in Kalobje znašla zastopnika teh občin brez rekrutov. Tudi druge občine še zdaleč niso pripeljale vseh rekrutov. Npr. iz Teharj jih je prišlo 10, manjkalo jih je 21, iz Škofje vasi 8, manjkalo pa jih je 22. »Na podlagi tega se da sklepati, da vlada pri občinah nered in da odgovorni občinski organi ne vzamejo vpoklica rekrutov dovolj resno.«⁵⁵ V Celju je bilo živahno že leta 1937, ko je »skupina rekrutov prešla ulico ob sviranju harmonike in prepevanju, vendar dostojno in ni bilo pretiranega kričanja.«⁵⁶

Poseben problem je predstavljala Bela krajina. Čeprav je bila od leta 1931 upravno del Dravske banovine, je v vojaškem smislu spadala pod savsko divizijsko oblast. V Metliki so se poleg okoliških rekrutov zbirali tudi rekruti iz bližnje hrvaške občine

⁵² Rudolf Juvanc: Obveza službe pri vojski, navodilo kako naj postopajo mladeniči, novinci, obvezniki in njihovi roditelji, da se izognejo neprilikam in da dosežejo ugodnosti, ki jim po zakonu o ustroju vojske in mornarice od leta 1923 pripadajo. Celje 1924, str. 7.

⁵³ ARS, AS 67, f. 20-4, mapa 13531/1940, spis II. št. 3786/3.

⁵⁴ ARS, AS 67, f. 20-4, mapa 13531/1940, Poročilo mestne policije v Celju z dne 15. 4. 1939, št. 557/7.

⁵⁵ Prav tam, Poročilo o poteku prejema rekrutov v komandi vojnega okruha v Celju z dne 1. 4. 1938.

⁵⁶ Prav tam, Poročilo mestne policije v Celju z dne 4. 8. 1937. št. 534/5.

Ribnik. Leta 1938 so po pričevanju sreskega načelstva hrvaški mladeniči v pijanosti povzročali izgrede in kričali protisrbska in hrvaška nacionalistična gesla: »Idem služiti u Srbiju, koju ne volim i je nikad voliti ne mogu«, »Živela slobodna Hrvatska« in celo: »Živel Hitler«. ⁵⁷

Zaključek

Odnos vojske do Slovencev za časa Kraljevine SHS oz. Jugoslavije je tema, ki postavlja pred zgodovinarja več metodoloških in tudi drugih raziskovalnih problemov. Ti se začnejo že na ravni natančnejšega definiranja naslova teme. Naslov namreč ponazarja večplastnost, ki na prvi pogled ni očitna, vendar je za raziskovalca ključnega pomena. V ospredje prihaja več vprašanj: govorimo o odnosu vojske do Slovencev kot naroda oz. slovenske kulture ali posameznikov, do Slovencev vojakov in oficirjev ali do Slovencev civilistov, ali pa mogoče do slovenskega ozemlja? Pomembno je tudi, »kdo« na vojaški strani goji odnos do Slovencev: vrhovno poveljstvo, generali, oficirji, vojaki itd. Kakšen je odnos pripadnikov vojske po službeni dolžnosti in kakšen odnos imajo zasebno ali celo intimno. Seveda je odnos vojske do Slovencev v tesni zvezi z odnosom Slovencev do vojske in jih ni mogoče natančno ločiti. Iz teh ključnih vprašanje je očitno, da je obravnavana tema izredno široka; zajema tako poglavja iz vojaške strategije, državne in dnevne politike, jugoslovanske ideologije, mednacionalnih odnosov in ne nazadnje vsakdanjega življenja.

Marko Zajc

ATTITUDE OF THE ARMY OF THE KINGDOM OF SHS/YUGOSLAVIA TOWARDS
SLOVENIANS

S U M M A R Y

The attitude of the Army towards Slovenians in the time of the Kingdom of SHS or Yugoslavia is a topic involving several methodological as well as other research problems that historians have to address. The title is multi-layered. This may not be obvious at the first sight, but it is nevertheless of fundamental importance for the researcher. Several questions emerge: are we referring to the attitude of the Army towards Slovenians as a nation or the Slovenian culture; or its attitude towards individuals - Slovenian soldiers and officers or Slovenian civilians; or maybe its attitude towards the Slovenian territory? It is also important »who«, on the side of the Army, has an attitude towards Slovenians: the supreme command, general, officers, soldiers, etc. What is the professional attitude of the Army members and what is their private or even intimate attitude? Naturally, the Army's attitude towards Slovenians is closely connected with the Slovenian attitude towards the Army, and it is impossible to draw a precise line between them. The contribution focuses on the issue of the Slovenian territory in the military plans; on the question of the attitude of the Army of the Kingdom of SHS/Yugoslavia to Slovenian soldiers and officers; on the significance of Slovenia/Slovenians in the ideological constructs of the Army; and on the life of officers in the Slovenian part of the country. The ideology of one nation, composed of three tribes, represented the basic ideological foundation of the Army throughout the period under consideration. By no means did this ideology replace the tradition of the victorious Serbian Army at all,

⁵⁷ Prav tam, Sresko načelstvo v Črnomlju, dne 9. 4. 1938, št. 200/3.

but only covered or supplemented it. In the military sense the majority of the Slovenian territory in the Yugoslav kingdom was covered by the Drava division district. Fourteen generals took turn at the post of the commander. In spite of the leading role of the Serbs in the Army, its reputation in the Slovenian public was good. The feeling of being threatened by the Germans and Italians definitely contributed to this sentiment. »The severing« of the Littoral region and Carinthia from »the Slovenian national body« strengthened this feeling even further. Officers, especially senior ones, represented an important segment of the Slovenian society's local elites at that time. With their presence at different events they represented the power of the state.